

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

המשא והתלונות – תלונות בני ישראל במדבר
עדינה שטרנברג (adina80@gmail.com)

ירמיהו ב' ב
תהלים ע"ח

שמות י"ד ט-טז (על היס)
שמות ט"ו כב-כז (מרה)
שמות ט"ז (המן)
שמות י"ז א-ז (מסה ומריבה)
[שמות י"ז ח-טז (עמלק)]
[שמות ל"ב ז-יד, ל-לה]
במדבר י"א א-ג (תבערה)
במדבר י"א ד-לד (קברות התאוה)
במדבר י"ד (חטא המרגלים)
במדבר ט"ז-י"ז (קרח ועדתו)
במדבר כ' א-יג (מי מריבה)
במדבר כ"א ד-ט (נחש הנחושת)
[במדבר כ"א י-כ (שירת הבאר)]
דברים ו' טז
דברים ח' א-י

1. רמב"ן שמות י"ז א

ואין מים לשתות העם - כאשר באו אל המקום ההוא ולא מצאו שם עיינות מים, מיד עשו מריבה עם משה. וזה טעם וירב העם עם משה, כי התלונות במקומות שנאמר בהם "וילוננו" היא תרעומת, שהיו מתרעמים על ענינם לאמר מה נעשה, מה נאכל, ומה נשתה, אבל "וירב" שעשו עמו מריבה ממש, ובאו עליו לאמר תנו לנו מים אתה ואהרן אחיך, כי עליכם הדבר ודמינו עליכם. ומשה אמר להם מה תריבון עמדי מה תנסון את ה', כי הריב הזה לנסות את ה' הוא היוכל תת לכם מים, כי אם תחרישו מעלי ותתפללו אליו אולי יענה אתכם וכן היה הדבר בלבם לנסות כאשר אמר (בפסוק ז), ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, ואז רפתה רוחם מעליו, ועמדו יום או יומים מסתפקים במים שבכליהם, ואחרי כן ויצמא שם העם למים וילן העם על משה, כענין התרעומות אשר המה עושים בכל מקום לבקש דבר, שיאמרו למה זה העליתנו ממצרים. וכראות משה כי צמאו התפלל לשם והגיד לפניו צרתו במריבה שעשו עמו בראשונה. ור"א אמר כי היו שתי כתות, האחת מריבה והאחת מנסה את ה', והנכון מה שאמרתי:

2. רש"י שמות י"ז ח

(ח) ויבא עמלק וגוי' - סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים (פסוק ז) היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הברן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישי, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הברן ראית את אבא. אמר לו אביו אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו:

3. רש"י הירש במדבר כ"א ו

גם כאן אין פירושו: ה' שיגר נחשים, אלא: הוא שיחרר את הנחשים ולא עיכב בעדם. משום כך לא נאמר כאן "נחשים שרפים" אלא הנחשים השרפים; הם היו במדבר מאז ומתמיד, אך עד כה ה' עיכב אותם בכוחו. עתה ה' הרפה מהם והנחשים של המדבר הלכו בדרכם הטבעית - וינשכו את - העם. כך מתאר משה (דברים ח, טו) את המדבר שעברו בו בדרך נס בלי להיות ניזוקים: "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון" וגוי'. נמצא ש"נחשים שרפים" הם חלק טבעי של המדבר - כמו "צמאון":

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

4. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה א

ושם נסהו, שם נשא לו גדולה דברי ר' יהושע שני נשא אויל מרודך את ראש יהויכין מלך יהודה (מ"ב = מלכים ב' = כה כז) ואומ' נשא את ראש בני גרשון (במדבר ד כב) אמר לו רבי אלעזר המודעי והלא גדולה אינה תלויה אלא בשי"ן וכאן לא כתיב אלא בסמ"ך הא מה ת"ל ושם נסהו שם נסה המקום את ישראל.

5. רמב"ן שמות ט"ו כה

(כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת פרה אדומה ודינין. ושם נסהו, לעם, לשון רש"י. והיא דעת רבותינו (סנהדרין נו ב). ואני תמה, למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטים ויאמר "וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל" כאשר אמר בפרשיות הנזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני ישראל וגוי' (לעיל יב ג), וכן יעשה בכל המצות באהל מועד, בערבות מואב, ופסח מדבר (במדבר ט ב). ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם עתיד הקדוש ברוך הוא לצוות אתכם בכך, על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה להרגילים במצות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב, והוא הנסיון שאמר ושם נסהו, והודיעם שעוד יצווים במצות, זהו שאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה אותך בהם:

ועל דרך הפשט, כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים שם להם במחיינתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת, כי המנהג יקרא "חק", כענין הטריפני לחם חקי (משלי ל ח), חקות שמים וארץ (ירמיה לג כה), ויקרא "משפט" בהיותו משוער כהוגן, וכן כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים (ש"א כז יא), כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראשית מ יג), וארמון על משפטו ישב (ירמיה ל יח), על מדתו. או שייסרם בחקי המדבר, לסבול הרעב והצמא, לקרוא בהם אל ה', לא דרך תלונה. ומשפטים, שיחיו בהם, לאהוב איש את רעהו, ולהתנהג בעצת הזקנים, והצנע לכת באהליהם בענין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר, ותוכחות מוסר שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו, וכענין שצוה בתורה (דברים כג י) כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע:

וכן ביהושע נאמר ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם (יהושע כד כה), אינם חקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות, כגון תנאים שהתנה יהושע שהזכירו חכמים (ב"ק פ ב), וכיוצא בהם. ואמר ושם נסהו, להודיע כי אשר הוליתם בדרך הזה שאין שם מים והביאם אל מקום המים המרים, לנסיון, כמו שאמר ויענך וירעבך ולמען נסותך להטיבך באחריתך (דברים ח טז):